

Людмила ІВАНОВА

ЧВЕРТЬ СТОЛІТТЯ НА НИВІ ОСВІТИ

Наталія Купріянівна Місяць – відомий український вчений-мовознавець, викладач та організатор освіти на Житомирщині. Чверть століття, починаючи вже з далекого 1975 року, життя та діяльність Наталії Купріянівни тісно пов'язані з філологічним факультетом Житомирського едуніверситету імені Івана Франка.

Н.К. Місяць народилася в Житомирі 10 червня 1951 року в багатодітній сім'ї залізничника. В 1968 р. закінчила Житомирську середню школу № 45 (тепер – № 8), брала активну участь у шкільних гуртках, художній самодіяльності, грала у самодіяльних виставах. У майбутнього науковця-викладача склалося сакральне ставлення до школи, як до невичерпаного джерела духовності та культури, очевидно, тому після закінчення десятого класу дівчина без вагань вирішила поступати до педінституту.

Чотири роки Н.К. Місяць навчалася на філологічному факультеті Житомирського педагогічного інституту імені Івана Франка. Тут відчула щиру турботу та підтримку з боку людини видатної та

Портрет

легендарної, про яку ще довго будуть згадувати сучасники та нащадки, декана факультету Сергія Трифоновича Радчука-Павленка (1920-1981 рр.). Куратором академічної групи була широко знаний в слов'янському мовознавчому просторі вчений Аза Феодосіївна Папіна [1] кожену зустріч з якою сприймала як головні уроки життя. Студентка Н.К. Місяць вчилася наполегливо, лише на "відмінно", з захопленням слухала лекції з літератури професорів Л.М. Венгерова, Я.Ф. Рівкіса, П.К. Сербіна, прислухалася до порад ветерана кафедри російської мови М.Б. Храмой, поринала в глибини історії та філософії з доцентом П.П. Москвіним та професором С.П. Щербою, пізнавала світ педагогіки і психології з доцентами С.Л. Близнюком та В.Х. Харкевичем, вивчала ази польської мови з доцентом В.М. Пітіновим.

Студентка Н.К. Місяць вела активне громадське життя: була членом комітету комсомолу, працювала у будівельному загоні на об'єктах Брусилівського району, як член педзагону виховувала підлітків, що були на обліку в райвідділі міліції. Проте найбільше її цікавили наукові дослідження. Вже на першому курсі стала членом студентського наукового товариства. Під керівництвом завідувачки кафедри російської мови А.Ф. Папіної активно працювала у лінгвістичному гуртку. До складу гуртка входили також Людмила Іванова (нині професор Національного педуніверситету ім. М. Драгоманова /м. Київ/), Таміла Слободянюк (нині доцент цього ж університету), Руслана Хмелінська та Віктор Дяченко (нині доценти кафедри слов'янських мов Житомирського педуніверситету). Гурток займався новим напрямком лінгвістики, а саме статистичними дослідженнями мови. На наукових студентських конференціях Н.К. Місяць неодноразово виступала в секції лінгвістичних наук з доповідями і повідомленнями ("Фонетичні особливості російського поетичного мовлення XIX століття", "Про зміни у відмінюванні іменників російського поетичного мовлення радянського часу"). За останню роботу молода дослідниця у складі проблемної групи лінгвістичного гуртка в 1972 р. була відзначена дипломом ЦК ЛКСМУ першого ступеня. Діапазон наукових інтересів

студентки Н.К. Місяць не замикався лише на проблемах дослідження мові. Її також цікавила історія рідного краю, під керівництвом доцента П.П. Москвіна вивчала історію легкої промисловості Житомирщини. На звітній конференції студентського наукового товариства за 1971-1972 навчальний рік Н.К. Місяць виступила з результатами багаторічного дослідження в історичній секції (“Виникнення і розвиток легкої промисловості Житомирщини”). Інститут Наталія Купріянівна закінчила з відзнакою.

За розподілом випускниця Н.К. Місяць спочатку працювала вчителем російської мови і літератури у Вільській (1972-1974 рр.), потім у Забрідській (1974-1975 рр.) середніх школах Черняхівського району. Тут молодого педагога тепло підтримали директор Вільської школи В.М. Козлов, директор та завуч Забрідської школи А.Д. Супрунов та Ю.С. Толочкін, з якими у Наталії Купріянівни склалися донині дружні стосунки. Робота дозволила Н.К. Місяць не лише випробувати себе у ролі вчителя, набути певного досвіду, але й утвердитися у рішенні глибоко займатися науковими дослідженнями процесу навчання мови.

Навесні 1975 р. А.Ф. Папіна запросила Наталію Купріянівну працювати за сумісництвом на кафедрі російської мови Житомирського педінституту, де молода викладачка почала вести курс методики викладання мови в середній школі, ділилася зі студентською молоддю методичними знахідками, новими ідеями, невеликим, але непересічним досвідом. А у вересні того ж року Наталія Купріянівна була зарахована на посаду асистента кафедри, яка згодом на все життя стала для неї рідною.

У 1976 р. Наталія Купріянівна поступила в аспірантуру Українського науково-дослідного інституту педагогіки (Київ), де у відділі методики навчання мов розпочала ґрунтовне дослідження оптимальних шляхів навчання російської мови. Молодій дослідниці допомагали вчені цього інституту О.М. Біляєв, Г.М. Іваницька, Л.М. Симоненкова, керувала науковою роботою Н.К. Місяць старший науковий співробітник Н.А. Пашківська. Зразком для наслідування, старшим радником у

наукових пошуках стала проректор з наукової роботи Житомирського педінституту професор О.М. Іващенко.

Роботу над дисертацією Наталія Купріянівна поєднувала з викладацькою діяльністю, у багатьох школах області проводила експерименти, апробувала ефективність методів і прийомів навчання. В цей час з друку виходять її перші наукові роботи: “Научно-технический прогресс и основные черты современного урока русского языка”, “Развитие речи учащихся в условиях близкородственного билингвизма”, “Осуществление связи в преподавании русского и украинского языков (виды практических занятий)”, “Межъязыковой перенос и его влияние на структуру и методику урока”, “Психологічні особливості вивчення близькоспоріднених мов”, “Межъязыковой перенос и особенности изучения морфологии русского языка в условиях украинско-русского билингвизма”, в яких автор сформулювала принцип урахування позитивного впливу рідної мови школярів на навчанні їх другої мови.

В 1980 р. Н.К. Місяць закінчила аспірантуру і завершила наукове дослідження, а два роки по тому – 11 січня у Московському педагогічному інституті ім. В.І. Леніна успішно захистила дисертацію на тему: “Учёт явления транспозиции в процессе обучения русскому языку в условиях близкородственного украинско-русского билингвизма” і отримала вчений ступінь кандидата педагогічних наук.

Після захисту Наталія Купріянівна з новим натхненням віддається викладацькій та педагогічній діяльності: вона встановлює тісні контакти між вузом і школами Житомирської області [2], організує на факультеті методичний гурток, в який залучає талановиту студентську молодь до самостійних наукових пошуків нових форм навчання мов у середній школі та вузі. Цей досвід роботи з молоддю Н.К. Місяць узагальнює у доповіді “Про деякі напрямки роботи кафедри російської мови по вихованню професійної активності студентів”. Наказом по інституту у 1985 р. Н.К. Місяць оголошено подяку за плідне активне керівництво студентською науковою роботою. Одночасно Н.К. Місяць розгорнула методичну роботу серед вчителів: читає лекції на обласних курсах підвищення

кваліфікації вчителів, керує обласною школою передового досвіду словесників, проводить обласні семінари для керівників районних методичних об'єднань вчителів-мовників [3]. У цей час Н.К. Місяць плідно співпрацює з редакціями республіканського збірника “Методика преподавания русского языка и литературы” і журналу “Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР”.

У квітні 1986 р., враховуючи активну наукову, викладацьку та організаторську діяльність Н.К. Місяць, ВАК СРСР присудила їй вчене звання доцента. Дослідниця продовжує вивчати актуальні питання методики викладання російської мови як другої для українців, вміщує розділ з цієї проблеми у посібнику для вчителів “Методика изучения русского языка” (– К.,1986), а у 1987 р. в київському видавництві “Радянська школа” виходить її монографія “Изучение частей речи в условиях двуязычия”, яка отримала схвальні відгуки педагогічної громадськості [4].

Працелюбність, ініціативність, творчий пошук сприяли появі й утвердженню авторитета доцента Н.К. Місяць серед старших колег по кафедрі, у яких вона завжди знаходила підтримку, серед них С.І. Гужанов, В.М. Кудімова, М.О. Лецькін, І.О. Федорівська. Ім'я Н.К. Місяць стає все більш відомим серед вчителів-мовників України. За річними підсумками навчально-виховної роботи портрет Н.К. Місяць чотири рази був занесений на Дошку пошани педінституту (1985, 1986, 1987, 1989 рр.), а у 1986 р. його помістили на стенді кращих випускників аспірантури Українського науково-дослідного інституту педагогіки у зв'язку з його 60-річчям. Наталію Купріянівну часто запрошують для читання лекцій на курсах вчителів у Дніпропетровськ, Запоріжжя, Тернопіль, Ужгород, а також в Київський центральний інститут удосконалення вчителів. Віддаючи данину науковим досягненням та досвіду вченого, Міністерство освіти УРСР тричі протягом 1983-1985 рр. відряджало Н.К. Місяць до Угорщини для роботи на літніх курсах вчителів російської мови.

У 1989 р. Наталія Купріянівна очолила кафедру російської мови, яка з її ініціативи через п'ять років була перейменована у

кафедру слов'янських мов. На новій посаді Н.К. Місяць глибоко проаналізувала діяльність кафедри, виявила вузькі місця у підготовці спеціалістів та резерви її поліпшення. На кафедрі було впроваджено наскрізне ведення спеціальної дисципліни “Сучасна російська мова” одним викладачем, що відразу підвищило якість успішності, була розроблена програма “Грамотність”, яка скеровувалась на удосконалення правописних навичок у студентів, вперше було запропоновано альтернативні спецкурси, цілий спектр спецсемініарів. Кафедра запровадила факультативне вивчення польської та чеської мов, активізувала дослідження з порівняльного мовознавства. Тричі завідувачка кафедри виїжджала у Польщу для участі у наукових славістичних конференціях, для налагодження культурних зв'язків та навчання на курсах польської мови і культури (1992, 1993, 1994 рр.). У цей час Наталія Купріянівна багато уваги приділяє проблемам організації вивчення польської мови в вузі та школі, [5] займається порівняльними дослідженнями української, російської та польської мов (з цієї проблеми нею опубліковано 12 статей), веде факультатив польської мови у педуніверситеті та у Житомирській середній школі № 25, працює за сумісництвом методистом польської мови в Житомирському обласному інституті удосконалення вчителів. Наталія Купріянівна є одним з організаторів стажування студентів у Жешувській вищій педагогічній школі (Польща) [6], бере участь в організації і проведенні обласних семінарів вчителів польської мови [7], разом з Мирославою Староверовою та Валерієм Галицьким стає одним із співзасновників Товариства вчителів-полоністів на Житомирщині, очолює секцію методики викладання польської мови у Польському науковому товаристві в Житомирі, активно співпрацює з Житомирським історико-філологічним інститутом регіональних досліджень та Поліським діалектологічним центром, її приймають до міжнародної асоціації “Освіта для демократії”.

Свідченням потягу до ґрунтовних знань стало закінчення Наталією Купріянівною у 1999 р. Житомирського педуніверситету зі спеціальності “Українська мова і література” і отримання другого диплому з відзнакою. Вона активізує свої

дослідження з україністики і разом з чоловіком і дочкою – відомим в Житомирі лікарем-офтальмологом В.Й. Білоусом і студенткою факультету іноземних мов А.В. Білоус – працює над укладанням латинсько-українського офтальмологічного словника-довідника. Матеріали до словника отримали схвалення мовознавців на науковій конференції “Українська термінологія і сучасність” (Київ, 1998), присвяченій 80-річчю Національної академії наук України, та лікарів на VIII Конгресі світової федерації українських лікарських товариств (Львів, 2000). Не пройшло безслідно і захоплення у студентські роки історією. Н.К. Місяць входить до складу наукової групи, яка під керівництвом професора О.М. Іващенко укладає опис пам’ятників України (Житомирська область).

Сьогодні наукові здобутки Наталії Купріянівни Місяць широко відомі серед вчених-лінгводидактів. Вона автор більш ніж 130 наукових робіт, у тому числі 5 монографій, 15 методичних рекомендацій, створила програму, за якою у вузах України викладається курс методики російської мови, декілька програм шкільних факультативів. Багато уваги вчена приділяє пошукам і розробці нових технологій навчання мов у школі та вузі. З її ініціативи у 1996 р. в Житомирському педуніверситеті кафедрами слов’янських мов та іноземних мов з методикою їх викладання (завідувачка Л.В. Калініна) була проведена наукова конференція “Проблеми методичної підготовки студентів-філологів у педвузі”, Н.К. Місяць працювала у робочій групі Міністерства освіти України над виробленням нових стандартів вищої освіти. У 1999 р. вийшли з друку “Сборник текстов по русскому языку для 5-9 классов”, який побудований на новому баченні сучасних засад вивчення російської мови в Україні як іноземної, та методичний посібник для студентів “Безмашинное программированное обучение русскому языку”, в якому реалізована одна із сучасних технологій вивчення російської як іноземної мови, над якою автор плідно працювала протягом останніх п’яти років.

Н.К. Місяць завжди турботливо піклується про студентську молодь, активно залучає її до наукових досліджень, керує дипломними роботами студентів, за що декілька разів була

відзначена Почесними грамотами університету. Ряд вихованців кафедри слов'янських мов, серед яких учні Наталії Купріянівни, останнім часом успішно захистили кандидатські дисертації з мовознавства (Н. Бобунова, С. Плотніков, О. Януш, С. Рудницький). Декілька її колишніх студентів захистили дисертації з літературознавства (В. Єршов, А. Близнюк, С. Дивнич, Є. Волощук, Н. Астрахан). Н.К. Місяць веде заняття в обласному інституті післядипломної освіти, працює в журі обласних олімпіад школярів та Малої академії наук, рецензує дисертації та наукові праці з мовознавства та методики викладання мов. Багато років Н.К. Місяць очолює жіночу раду педуніверситету, яка була ініціатором ряду акцій милосердя, організувала шефство над Денешівським дитячим будинком [8]. За цю роботу Наталія Купріянівна неодноразово отримувала подяки наказом по університету.

Постать Н.К. Місяць займає помітне місце серед викладачів університету, її знають в усіх підрозділах вузу. У Наталії Купріянівни теплі, приязні стосунки як з колегами старшого покоління професорами О.А. Дубасенюк, А.В. Іванченком, О.М. Іващенко, Л.В. Калініною, Д.І. Квеселевичем, Л.С. Монастирецьким, М.М. Осадчим, А.П. Стадніченко, О.С. Чирковим так і з багатьма тими, хто молодший від неї, в кому вона бачить майбутнє вузу. У 1999 р., враховуючи плідну наукову діяльність, активну навчально-виховну роботу та у зв'язку з 80-річчям Житомирського педагогічного університету, Наталія Купріянівна Місяць була нагороджена Грамотою Міністерства освіти України.

Все своє творче життя Н.К. Місяць виховує молодь, готує спеціалістів для численної армії вчителів. Їм вона передає ґрунтовні знання, вчить допитливості, невтомності у наукових пошуках, чесності і принциповості, вчить завжди зберігати людську гідність, над усе цінувати і поважати особистість, бачити її в учнях, студентах, колегах по праці. Попереду у Н.К. Місяць нові плани і задуми. Її цікавлять проблеми лексикології і лексикографії, зокрема українська медична термінологія, художні переклади, зокрема з української, польської, російської мов та цими мовами, проблеми девіалогії, зокрема вульгаризація

мови і пошуки шляхів її подолання. Вона мріє про відкриття відділу полоністики в педуніверситеті. Н.К. Місяць ставить перед собою надзавдання, готуючи вчителя-мовника, налаштувати його на впровадження демократії в шкільне життя і у такий спосіб сприяти покращанню життя в Україні.

Список наукових праць Наталії Купріянівни Місяць.

1. Научно-технический прогресс и основные черты современного урока русского языка // Научно-технический прогресс і мова: Тези республіканської наукової конференції. – Житомир, 1976. – С. 92-93.
2. Развитие речи учащихся в условиях близкородственного двуязычия // Русский язык и литература в школах УССР (Київ). – 1977. – № 6. – С. 43-49.
3. Осуществление связи в преподавании русского и украинского языков (виды практических занятий) // Методика преподавания русского языка и литературы. Вып. 11. – К.: Радянська школа, 1978. – С. 34-38.
4. Явление транспозиции при изучении имени числительного // Русский язык и литература в школах УССР (Київ). – 1978. – № 6. – С. 28-32.
5. Кодоскоп на занятиях з орфографії // Удосконалення навчально-виховного процесу в педвузі шляхом застосування технічних засобів навчання: Тези наради-семінару викладачів педінститутів. – К.: КДПІ, 1978. – С. 150-151.
6. Про деякі напрямки та форми роботи кафедри російської мови по вихованню професійної активності студентів // Формування активної життєвої позиції майбутнього педагога: Повідомлення і тези обласної науково-практичної конференції. – Житомир, 1979. – С. 53-55.
7. Межъязыковой перенос и его влияние на структуру и методику урока // Русский язык и литература в школах УССР (Київ). – 1980. – № 6. – С. 48-50.
8. Ленинская теория национально-языкового строительства и два аспекта воспитания на уроках русского языка // В.І. Ленін і комуністичне виховання молоді: Повідомлення і тези обласної науково-практичної конференції. – Житомир, 1980. – С. 137-140.
9. Психологічні особливості вивчення близькороднених мов // Українська мова і література в школі (Київ). – 1981. – № 3. – С. 49-53.
10. Межъязыковой перенос и особенности изучения морфологии русского языка в условиях украинско-русского билингвизма // Русское языкознание (Київ). – 1981. – № 3. – С. 95-102.
11. Некоторые психологические проблемы обучения русскому языку в школах Украинской ССР // Формы и методы совершенствования преподавания русского языка и литературы в школах и дошкольных учреждениях Житомирской области: Сообщения и тезисы областной научно-практической конференции. – Житомир, 1981. – С. 55-58.

12. Патриотическое и интернациональное воспитание на уроках русского языка. – Житомир, 1981. – 24 с.
13. Учёт транспозиции в процессе обучения русскому языку в условиях близкородственного билингвизма: Автореф. дис.... канд. пед. наук. – Москва, 1981. – 16 с.
14. Диалектные ошибки в речи билингвов // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі. Республіканська діалектологічна нарада: Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1983. – С. 107-108.
15. Роль школьных Ленинских залов в работе над темой о В.И. Ленине в начальных классах // Пути совершенствования учебно-воспитательного процесса в начальных классах школ Житомирской области: Сообщения и тезисы областной научно-практической конференции. – Житомир, 1983. – С. 65-66.
16. Ленинская тема во внеклассной работе по русскому языку в начальных классах // Пути совершенствования учебно-воспитательного процесса в начальных классах Житомирской области: Сообщения и тезисы областной научно-практической конференции. – Житомир, 1983. – С. 67-68. *(В соавторстве)*.
17. Транспозиція під час вивчення української мови у зв'язку з російською // Методика викладання української мови і літератури. Республіканський науково-методичний збірник. Вип. 9. – К.: Радянська школа, 1983. – С. 127-132.
18. С.М. Тер-Арутюнянц – основатель глазной службы на Житомирщине // Офтальмологический журнал (Одесса). – 1984. – № 1. – С. 63-64. *(В соавторстве)*.
19. Как подготовить и прочесть лекцию о международном положении: Методический материал и рекомендации. – Житомир, 1984. – 15 с. *(В соавторстве)*.
20. Нравственное воспитание на уроках русского языка в школах Житомирской области. – Житомир, 1984. – 23 с.
21. Обучение и воспитание на уроках русского языка и литературы по усовершенствованным программам. – Житомир, 1984. – 77 с. *(В соавторстве)*.
22. Межпредметные связи в школьных курсах русского и украинского языков: Методические рекомендации. – Житомир, 1985. – 29 с.
23. Трудовое воспитание в процессе обучения русскому языку: Методические материалы и рекомендации. – Житомир, 1985. – 21 с.
24. Интерферентные ошибки в русской речи учащихся на Украине // Методика преподавания русского языка и литературы. Вип. 17. – К.: Радянська школа, 1985. – С. 36-40. *(В соавторстве)*.
25. Система взаимосвязанного обучения русскому и украинскому языкам // Актуальные задачи преподавания русского языка и литературы в школах Житомирской области в свете Основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы: Тезисы докладов областной научно-практической конференции. – Житомир, 1985. – С. 32-34.

26. Совершенствование речевых навыков учащихся старших классов // Актуальные задачи преподавания русского языка и литературы в школах Житомирской области в свете Основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы: Тезисы докладов областной научно-практической конференции. – Житомир, 1985. – С. 34-35. *(В соавторстве)*.
27. Трудовое воспитание школьников в процессе преподавания русского языка // Політехнічна, професійна підготовка учнів на основі поєднання загальноосвітнього і виробничого навчання в світлі завдань реформи школи: Тези обласної науково-практичної конференції. – Житомир, 1985. – С. 9-10.
28. Организация педагогической практики по русскому языку в Житомирском пединституте // Русский язык – язык межнационального общения, дружбы и сотрудничества народов СССР: Тезисы республиканской научно-практической конференции. – Кировоград, 1985. – С. 184-186.
29. Методика изучения русского языка: Пособие для учителя / Под ред. Г.М. Иваницкой, Н.А. Пашковской. – К.: Радянська школа, 1986. – 288 с. *(В соавторстве)*.
30. Совершенствование речевых умений и навыков старшеклассников на уроках русской литературы: Методические рекомендации. – Житомир, 1986. – 18 с. *(В соавторстве)*.
31. Изучение частей речи в условиях двуязычия: Пособие для учителя. – К.: Радянська школа, 1987. – 135 с.
32. Методическая интерпретация результатов сравнительно-сопоставительного анализа имен существительных русского и украинского языков // Методика преподавания русского языка и литературы. Вып. 18. – К.: Радянська школа, 1987. – С. 27-35.
33. Земли моей краски // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР (Київ). – № 5. – 1987. – С. 44-51. *(В соавторстве)*.
34. Уроки русского языка в 5 – 6 классах // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР (Київ). – № 7. – 1987. – С. 79-81. *(В соавторстве)*.
35. Интеграция лингвистической, психологической и методической подготовки студентов-филологов // Шляхи і форми вдосконалення підготовки вчителя до роботи в сільській школі: Обласна науково-практична конференція. – Житомир, 1987. – С. 133-135.
36. О подготовке студентов к коммунистическому воспитанию школьников на уроках русского языка // Шляхи і форми вдосконалення підготовки вчителя до роботи в сільській школі: Обласна науково-практична конференція. – Житомир, 1987. – С. 142-144. *(В соавторстве)*.
37. Сравнительно-исторические комментарии при изучении русского языка в школе: Методические материалы и рекомендации. – Житомир, 1988. – 22 с. *(В соавторстве)*.

38. Ошибки в речи школьников в области именных частей речи // Двуязычие в советском обществе: Тезисы республиканской научной конференции. – Винница, 1988. – С. 355-357.
39. Методичний гурток у педвузі як засіб удосконалення педагогічної майстерності майбутніх вчителів // Вища і середня педагогічна освіта. Вип. 14. – К.: Вища школа, 1989. – С. 72-74. *(В соавторстве)*.
40. Совершенствование речевых умений и навыков старшеклассников // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР (Київ). – 1989. – № 3. – С. 18-22. *(В соавторстве)*.
41. Использование ленинского наследия для развития познавательных способностей студентов // Творческое наследие В.И. Ленина и развитие восточнославянских языков: Тезисы республиканской научной конференции. – Львов, 1990. – С. 164-165.
42. Межпредметные связи в подготовке студентов к преподаванию русского языка в украинской национальной школе // Актуальные вопросы изучения в вузе курса методики преподавания языка и литературы в школе: Тезисы докладов и выступлений республиканской научно-практической конференции. – Нежин, 1990. – С. 3-4.
43. Изучение и распространение передового опыта работы словесников Житомирской области // Институт – школі: Повідомлення і тези обласної науково-практичної конференції. – Житомир, 1990. – С. 72-74.
44. Обучение школьников приемам мыслительной деятельности на уроках русского языка: Методические рекомендации. – Житомир, 1990. – 34 с. *(В соавторстве)*.
45. Воспитательные аспекты вводных уроков русского языка // Пути усиления мировоззренческой и практической направленности преподавания русского языка и литературы в школах Житомирщины: Сообщения и тезисы областной научно-практической конференции. – Житомир, 1990. – С. 19-21.
46. Некоторые методические рекомендации по использованию опорных конспектов при изучении русского языка // Пути усиления мировоззренческой и практической направленности преподавания русского языка и литературы в школах Житомирщины: Сообщения и тезисы областной научно-практической конференции. – Житомир, 1990. – С. 22-23. *(В соавторстве)*.
47. Развитие познавательных способностей учащихся в работе с высказываниями В.И. Ленина на уроках русского языка // Пути усиления мировоззренческой и практической направленности преподавания русского языка и литературы в школах Житомирщины: Сообщения и тезисы областной научно-практической конференции. – Житомир, 1990. – С. 23-25. *(В соавторстве)*.

48. Школьное изложение и работа над семантикой текста // Семантика мови і тексту: Матеріали міжвузівської наукової конференції. – Івано-Франківськ, 1990. – С. 142-143.
49. Шкільний гурток діалектної лексики // Проблеми української діалектології на сучасному етапі: Тези доповідей і повідомлень XVI Республіканської наради. – Житомир, 1990. – С. 71.
50. Грамматическая интерференция в условиях национально–русского двуязычия. – М.: Наука, 1990. – 208 с. (*Авторский коллектив*).
51. Подготовка студентов к осуществлению межпредметных связей русского и родного языков // Совершенствование подготовки учителей-словесников в условиях национально–русского и русско-национального двуязычия: Тезисы докладов и сообщений Всесоюзной научно-методической конференции. – Фрунзе, 1991. – С. 96- 98.
52. О некоторых направлениях и формах индивидуализации самостоятельной работы студентов при изучении лингвистических дисциплин // Лінгво-методичні проблеми професійної спрямованості викладання іноземних мов у вузі: Тези доповідей та повідомлень міжвузівської науково-практичної конференції. – Вінниця, 1991. – С. 45-46. (*В соавторстве*).
53. История русского языка // Программы средних школ и школ – гимназий. Русский язык для школ с русским и украинским языками обучения (факультативные курсы) 7 – 11 классы. – К.: Радянська школа, 1991. – С. 8-13.
54. Возникновение и развитие русской письменности // Программы средних школ и школ – гимназий. Русский язык для школ с русским и украинским языками обучения (факультативные курсы) 7 – 11 классы. – К.: Радянська школа, 1991. – С. 20-22.
55. Культура речи и общения, мастерство публичного выступления // Программы средних школ и школ – гимназий. Русский язык для школ с русским и украинским языками обучения (факультативные курсы) 7 – 11 классы. – К.: Радянська школа, 1991. – С. 22-27. (*В соавторстве*).
56. О теоретическом значении изучения ошибок в речи // Лингвистика: взаимодействие концепций и парадигм. Вып. 1. Ч. 2. Материалы межведомственной научно-теоретической конференции. – Харьков, 1991. – С. 460.
57. Братская могила советских воинов. Житомирский район с. Троянов // Памятники истории и культуры Житомирской области: Материалы к своду памятников истории и культуры Украины. Вып. 9. – К., 1991. – С. 177-178.
58. Взаимосвязи русского и украинского языков в школьном обучении // Информационно–методический вестник. – Луганск, 1992. – С. 29-38.
59. Программы педагогических институтов. Школьный курс русского языка и методика его преподавания. – К., 1992. – 31 с.
60. Зміни в змісті та пошуки нових форм уроку російської мови // Проблеми сучасного шкільного уроку та взаємодія психолого–

- педагогічної науки і передової практики в умовах перебудови народної освіти: Методичні рекомендації на допомогу вчителям. – Житомир, 1992. – С. 27-31.
61. Межпредметные связи украинского и русского языков в школьном обучении // Методика преподавания русского языка и литературы. Вып. 21. – К.: Освіта, 1993. – С. 115-123.
 62. Омонімія та паронімія при вивченні польської мови українцями // Актуальні проблеми відродження мов і культур західних та південних слов'ян в Україні: Тези доповідей і повідомлень міжвузівської науково-практичної конференції. – Одеса, 1993. – С. 53-57.
 63. Самостійний учнівський пошук як продовження лексико-семантичної роботи при вивченні художнього твору (на матеріалі “Давньої казки” Лесі Українки) // У Гірлянди шани Лесі Українки: Тези міжвузівської науково-практичної конференції. – Житомир: Льонок, 1993. – С. 127-129. (*В соавторстве*).
 64. О методической системе межпредметных связей русского и украинского языков // Взаимодействие украинского и русского языков на территории Украины и актуальные проблемы их исследования и преподавания: Материалы I Ганичевских чтений. Т. II – Полтава, 1993. – С. 13-15.
 65. Навчання студентів організації пізнавальної діяльності учнів на уроках рідної мови // Технологія навчання у процесі підготовки майбутнього вчителя. – Житомир, 1993. – С. 29-30.
 66. Діти-сироти на Житомирщині: проблеми утримання, навчання, виховання. – Житомир, 1993. – 109 с. (*Авторський колектив*).
 67. Психологічна, лінгвістична та екстралінгвістична природа інтерферентних помилок в українському мовленні // Мовна дійсність в Україні (проблеми, перспективи): Тези доповідей і повідомлень наукової конференції. Ч. II. – Вінниця, 1994. – С. 213-215.
 68. Межъязыковая омонимия в славянских языках (на материале польского, русского и украинского) // Функціональна семантика слов'янських і германських мов: Тези всеукраїнської наукової конференції. – Житомир, 1995. – С. 115-116.
 69. Состояние органа зрения у детей с отклонениями в речевом развитии // Тезисы докладов и сообщений региональной научно-практической конференции офтальмологов Житомирской, Киевской, Ровенской областей. – Житомир, 1995. – С. 34-35. (*В соавторстве*).
 70. Особливості семантики займенникових вказівників східнослов'янських мов (на матеріалі поезії М.Т. Рильського) // М.Т. Рильський і українська література ХХ століття: Матеріали та тези доповідей науково-теоретичної конференції. – Житомир, 1995. – С. 111-113.
 71. Польська мова в Житомирському педінституті // Звягель древній і вічно молодий: Тези Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції. – Новоград-Волинський, 1995. – С. 237-238.

72. Рейтингова система як засіб формування самооцінки майбутнього вчителя – словесника // Психолого-педагогічні фактори підвищення професійної майстерності вчителя – вихователя: Тези всеукраїнської науково-практичної конференції. – Житомир: ЖДПІ, 1995. – С. 241-242. *(В соавторстве)*.
73. Міжмовна омонімія та паронімія при вивченні польської мови // Відродження мов і культур західних та південних слов'ян в Україні. – К.: Вежа, 1995. – С. 143-149.
74. Лингвострановедческая основа уроков русского языка в общеобразовательной школе // Русское образование в Украине в контексте международного опыта: Материалы международной научно-практической конференции. – К., 1995. – С. 144-148.
75. Житомир на страницах «Истории моего современника» В.Г. Короленко // Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції до 130-річчя Житомирської обласної наукової універсальної бібліотеки. – Житомир, 1996. – С. 61-62. *(В соавторстве)*.
76. Знаки пам'яті Ярослава Домбровського в Житомирі // Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції до 130-річчя Житомирської обласної наукової універсальної бібліотеки. – Житомир, 1996. – С. 85-86. *(В соавторстве)*.
77. Работа с лингвострановедческим текстом // Педагогічна Житомирщина: Інформаційний науково-методичний вісник. – Житомир, 1996. – С. 13-18.
78. Житомирщина на тлі динаміки національно-мовних відносин в Україні // Малинщина у просторі і часі: Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції. – Малин, 1996. – С. 159-160.
79. Дидактичні ігри з мови під час літнього відпочинку дітей зони радіологічного контролю // Педагогічні основи організації літнього відпочинку дітей зони радіологічного контролю: Тези регіональної науково-практичної конференції. – Житомир, 1996. – С. 42.
80. Удосконалення навичок читання у молодших школярів під час відпочинку у літніх оздоровчих таборах // Педагогічні основи організації літнього відпочинку дітей зони радіологічного контролю: Тези регіональної науково-практичної конференції. – Житомир, 1996. – С. 47-48. *(В соавторстве)*.
81. Работа с лингвострановедческими текстами. Русские народные праздники // Педагогічна Житомирщина: Інформаційний науково-методичний вісник інституту удосконалення вчителів. – Житомир, 1996. – С. 9-13.
82. Лингвострановедческое преподавание языков как фактор взаимопонимания между народами // Проблеми методичної підготовки студентів-філологів у педвузі: Матеріали конференції. – Житомир: Журфонд, 1996. – С. 56. *(В соавторстве)*.
83. Поисквая деятельность студентов при изучении антропонимов // Проблеми методичної підготовки студентів-філологів у педвузі: Матеріали конференції. – Житомир: Журфонд, 1996. – С. 77-78. *(В соавторстве)*.

84. Обучение польскому языку на фоне нескольких языков // Проблемы методичної підготовки студентів-філологів у педвузі: Матеріали конференції. – Житомир: Журфонд, 1996. – С. 14.
85. Лингвострановедческие тексты на уроках русского языка // Русский язык и литература. Украинский вестник: Республиканский научно-методический журнал. – Харьков, 1996. – № 1 – 2. – С. 7-10.
86. Предлагаем новый вид диктанта // Русский язык и литература в учебных заведениях (Київ). – 1996. – № 1. – С. 7-9.
87. Русский язык в общеобразовательной школе. Размышления о программе // Русский язык и литература в учебных заведениях (Київ). – 1996. – № 3. – С. 43-44.
88. О динамике національно-языковой ситуации в Украине // Слов'янська культура: здобутки і втрати: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Т. II. – Полтава, 1996. – С. 186-189.
89. Фонетико-графический интенсив польского языка // Язык. Культура. Взаимопонимание: Материалы Международной научной конференции. – Львов: ЛГУ, 1997. – С. 371-376.
90. Мовознавча основа міжпредметних зв'язків у навчанні студентів-філологів // Іван Огієнко й утвердження гуманітарної науки та освіти в Україні: Матеріали доповідей і повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Житомир: Журфонд, 1997. – С. 83-84.
91. Милозвучність української мови в полі зору І.І. Огієнка // Іван Огієнко й утвердження гуманітарної науки та освіти в Україні: Матеріали доповідей і повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Житомир: Журфонд, 1997. – С. 102. (*В соавторстве*).
92. Выход за рамки семантического определения слова в художественном тексте // Художественный текст: аспекты изучения. Сб. материалов. – Житомир: Полиграфика, 1997. – С. 39-41.
93. Страноведческая основа и гносеологическая функция текстов русской классической литературы // Художественный текст: аспекты изучения. Сб. материалов. – Житомир: Полиграфика, 1997. – С. 42-44. (*В соавторстве*).
94. Поетичні тексти А. Міцкевича в українських перекладах Б. Тена // Художественный текст: аспекты изучения. Сб. материалов. – Житомир: Полиграфика, 1997. – С. 45-46. (*В соавторстве*).
95. До питання про технічну термінотворчість в сучасній українській мові // Тези доповідей дев'ятої науково-методичної конференції Військового факультету радіоелектроніки при Житомирському інженерно-технологічному інституті. Ч. I. – Житомир, 1997. – С. 63.
96. Про лінгвістичну компетенцію при вивченні польської мови українцями // Актуальные проблемы изучения и преподавания филологических дисциплин в техническом вузе: Тезисы Международной научной конференции. – К., 1997. – С. 57-58. (*В соавторстве*).
97. О новых аспектах использования двуязычных словарей // Функциональный аспект семантики языковых единиц: Материалы

- VIII Международной научной конференции по актуальным проблемам семантических исследований. Ч. I. – Харьков: ХГПУ, 1997. – С. 34-36. *(В соавторстве)*.
98. Польсько-російська та польсько-українська гетеронімія як фактор лінгводидактики // Проблеми зіставної семантики: Доповіді та повідомлення міжнародної наукової конференції. – К.: КДЛУ, 1997. – С. 454-457. *(В соавторстве)*.
99. Ошибки в речи как прогноз развития норм литературного языка // Slavica Ternopolensia 4. – Тернопіль, 1997. – С. 65-68.
100. Міжмовні ононіми в польсько-українських словниках // Slavica Ternopolensia 4. – Тернопіль, 1997. – С. 69-70. *(В соавторстве)*.
101. Спостереження над звуковою стороною української мови як засіб формування самосвідомості у школярів // Управління процесами відродження і розвитку національної свідомості в загальноосвітній школі: Методичні рекомендації. – Сімферополь, 1997. – С. 38-41. *(В соавторстве)*.
102. К вопросу о семантике предлогов // Актуальные проблемы современной лингвистики: Материалы научной конференции. – Минск: МГЛУ, 1997. – С. 75-77.
103. Роздуми про технічну термінотворчість у сучасній українській мові // Методологічні проблеми психології мисленнєвої та мовної діяльності // Studia metodologica. Вип. 3. – Тернопіль, 1997. – С. 186-187.
104. Поэзия Марины Цветаевой в новых польских переводах // Творчість Марини Цветаєвої в контексті культури срібного віку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Ч. 2. – Дрогобич, 1998. – С. 111-114. *(В соавторстве)*.
105. Национально-языковая ситуация в Украине на рубеже XX – XXI столетий // Язык и социум: II Международная научная конференция. – Минск, 1998. – С. 54-55.
106. Про укладання латинсько-українського офтальмологічного словника-довідника // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. – К., 1998. – С. 219-223. *(В соавторстве)*.
107. Аза Феодосівна Папіна // Волинь – Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 1998. – № 2. – С. 52-57.
108. Творчість Л. Костенко і християнська культура українців // Християнство в контексті історії і культури України: Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. – Житомир, 1999. – С. 50-53.
109. Проблеми упорядкування української офтальмологічної термінології // Вісник Житомирського педагогічного університету. Вип. 3. – Житомир, 1999. – С. 104-107. *(В соавторстве)*.
110. Сборник текстов по русскому языку для 5-9 классов. – Житомир: Льонк, 1999. – 237 с. *(В соавторстве)*.
111. Безмашинное программированное обучение русскому языку. – Житомир, 1999. – 61 с.
112. Актуальні проблеми української офтальмологічної термінології //

- Офтальмологический журнал(Одеса). – 1999. – № 6. – С. 410-415. (В соавторстве).
113. Інтерферентні помилки в українському мовленні школярів // Педагогічна Житомирщина. – 2000. – № 1. – С. 20-22.
114. Термінотворення в офтальмології: здобутки і втрати // Тези доповідей наукової конференції офтальмологів, присвяченої 125-річчю з дня народження акад. В.П. Філатова. – Одеса: Астропринт, 2000. – С. 418-419. (В соавторстве).
115. Основні тенденції розвитку української офтальмологічної термінології // VIII конгрес світової федерації українських лікарських товариств. Тези доповідей. – Львів, Трускавець, 2000. – С. 326-327. (В соавторстве).
116. Frazeologizmu na zajęciach języka polskiego // Педагогічна Житомирщина. – 2000. – № 3. – С. 18-19.
117. Рейтинг офтальмопатології серед школярів з відхиленням у мовному розвитку // I конференція дитячих офтальмологів України. – К., 2000. – С. 33-34. (В соавторстве).
118. Комунікативна спрямованість роботи з фразеологізмами при вивченні польської мови у студентській аудиторії // Навчай і навчайся. Зб. наук.-метод. матеріалів / Відп. ред. І.В. Самойлюкевич. – Вип. 3. – Житомир: Волинь, 2000. – С. 26-27.
119. Передовий досвід роботи мовників // Педагогічна Житомирщина. – 2000. – № 4. – С. 11-13.
120. Комунікативний підхід в обученні руському языку в средней школе // Русский язык и литература в учебных заведениях (Київ). – 2000. – № 2. – С. 1-4.
121. Формування української офтальмологічної термінології // Українське і слов'янське мовознавство. – Вип. 4. Сучасні проблеми мовознавства і літературознавства. Зб. наук. праць. – Ужгород, 2001. – С. 350-353.
122. Переклади віршів Лесі Українки польською мовою // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 2001. – С. 79-83.
123. Українські анатомічні терміни в офтальмології // Тези доповідей XII міжнародного Одеса-Генуя офтальмологічного симпозіуму “Хірургічне та медикаментозне відновлення зору”. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 139.

1. Докладніше про АФ. Папіну див.: Волинь-Житомирщина. – 2000. – № 2. – С. 52 – 58.
2. Місяць Н. Плідне співробітництво вузу і школи // Нове життя (Житомир). – 25 грудня. – 1980. – С 3. Місяць Н. Співдружність кафедри і школи // Радянська Житомирщина. – 13 лютого. – 1981. – С. 4. Місяць Н.

- Мовою єднання і братерства // Радянська Житомирщина. – 9 жовтня. – 1982. – С. 3.
3. Журбенко Е. Радяться вчителі російської мови // Радянська Житомирщина. – 21 листопада. – 1979. – С. 2. Хмініч З. (Єршов В.) Творчі зв'язки // Ленінським шляхом (Корстишів). – 19 квітня. – 1986. – С. 2. Савенкова Г. Цікаво, бо сучасно // Радянська Житомирщина. – 24 червня. – 1989. – С. 2.
 4. Полякова Т. Учителіві російської мови // Радянська Житомирщина. – 13 січня. – 1988. – С. 2.
 5. Лещенко Л. Я польский бы выучил... // Вечерний Житомир. – 26 сентября. – 1996. – С. 3. Шнайдер В. "Вагабунда" збагачує мовну палітру // Прес-форум (Житомир). – 23 грудня. – 1994. – С. 3.
 6. Ad. Szkoła polskości // Gazeta codzienna (Rzeszów). – 6. 08. 1992. – S.1.
 7. Павлюк Я. Для відродження польської // Радянська Житомирщина. – 18 червня. – 1992. – С. 3. Natalia Miesiąc. Nauczycielstwo Polskie na Ukrainie // Słowo Polskie (Żytomierz). – № 2. – Marzec. –1 997. – S. 2. Місяць Н. Звучати польській мові на Житомирщині // Замкова гора (Житомир). – Грудень. –1 992. – С. 4. Місяць Н. Мова мові – не ворог // Радянська Житомирщина. – 22 квітня. – 1997. – С. 3. Місяць Н. Польська мова на Житомирщині // Орієнтир 6+1 (Житомир). – 23 грудня. – 1999. – С. 1.
 8. Місяць Н. Вирішили діяти // Радянська Житомирщина. – 1987. – 24 жовтня. – С. 4. Місяць Н. На радість дітям // Радянська Житомирщина. – 1989. – 4 лютого. – С. 1.